

psychological factor in the structure of occupational axiological structures of an employee, which forms the individual senses of individual's professional being. It is shown that the matter and the nature of occupational health present with the continuous dialectical cohesion with the external factors, in other words the conditions of the professional environment. The specific absence of "absolute" occupational health is accented, which means that there is no person, who would be able to save the sustained occupational health in any professional roles or situations. It is commented that the axiological position of recognition the health as the vital and social value provides the incorporation of health in the professional structure, and the occupational health is one of the basic universal values in employee's professional axiosphere. It's noticed that the axiological attitude towards the occupational health is determined through the recognition and identification of the internal dynamical health's condition by the employee, identification of himself with the character of healthy psychosomatic unity and actualization of need for the increasing of personal employee's responsibility for the own health in the conditions of the changing professional reality. The conclusion, that the value of health, its quality are changing according to the changes in professional environment itself, is made. That's why the axiological paradigm reveals the high subjective meaning of occupational health and its recognition like the necessary precondition of professional development, internalizing the rational layers of route of changes in the value priorities in the changing conditions of professional reality.

Keywords: health, occupational health, axiosphere, professional axiosphere, axiological attitude towards the occupational health, axiological paradigm of occupational health.

УДК 159.922.73

doi: 10.15330/ps.7.1.182-190

Надія Когутяк

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
nadiia.kogutiak@gmail.com

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕРЦЕПТИВНОГО РОЗВИТКУ У РАНЬОМУ ОНТОГЕНЕЗІ: НА МЕЖІ НОРМАТИВІВ

Перцептивний розвиток вже у ранньому онтогенезі слідує певним закономірностям, відхилення від яких призводить до психічного патогенезу. Здатність до синтезу сенсорної інформації і у вітчизняній, і у зарубіжній психології визнається провідним чинником когнітивних та соціально-перцептивних здібностей. Теоретико-дедуктивним методом визначаються ключові закономірності розвитку перцептивних моделей. Зокрема: пластичність у детермінації перцепції від генетично заданого до інтеріоризованого; інтеграція та диференціація перцептивних моделей у процесі перцептивного навчання; розвиток перцепції від сенсомоторних до абстрактних моделей; від дискретності до системності і цілісності перцептивних репрезентацій. Обґрунтовується практичне значення конкретизації нормативних показників розвитку перцептивних закономірностей у ранньому онтогенезі. Визначаються перспективні напрямки розробки вказаної науково-практичної проблеми.

Ключові слова: перцептивний розвиток, ментальні репрезентації, модальність сприймання, габітуація, дегабітуація, генералізація.

Постановка проблеми. Науково-практичні пошуки у сфері онто- та дизонтогенетичного розвитку неодноразово приводили дослідників до проблеми порушеного сприйняття. Онтогенетичні дослідження показують, що розвиток найбільш високоорганізованих і складних рівнів психіки

залежить від функціонування базових, первинних психічних структур і опирається на них.

Ще починаючи із ранніх концепцій про формування психічного досвіду вважалося, що знання значною мірою опираються на сенсорні вхідні сигнали. Ця ідея пройшла тривалий шлях формування від давньогрецьких філософів і вчених епохи Відродження до сучасних когнітивних психологів.

Так, ще М. О. Бернштейн виокремлював розлади аферентного та еферентного синтезу. Аферентний синтез – збір необхідної інформації про різні параметри зовнішнього середовища. Завдяки аферентному синтезу з безлічі зовнішніх і внутрішніх подразників організм відбирає головні і створює мету поведінки. Оскільки на вибір такої інформації робить вплив як мета поведінки, так і попередній досвід життєдіяльності, то аферентний синтез завжди індивідуальний. Еферентний синтез – це синтез, динамічне об'єднання соматичних і вегетативних функцій для виконання цілеспрямованої дії. Тобто, порушення аферентного чи еферентного синтезу призводить і до порушень емоційної регуляції, і до психічного розвитку загалом. Заслуга М. О. Бернштейна полягає в тому, він вперше почав розглядати організм не як пасивну реактивну систему, що відповідає на зовнішні стимули і пристосовується до умов середовища, а як створену в процесі еволюції активну цілеспрямовану систему. Таким чином, він на нейрофізіологічному рівні пояснював важливість цілі як «моделі бажаного майбутнього», яка оперативно впливає на виконання навіть найпростіших актів [2]. Надалі ця ідея була розгорнена у теорії функціональної системи П. К. Анохіна як основи розуміння функціональної структури умовного рефлексу.

Про важливість впорядкування відчуттів у цілісні перцептивні образи для подальшого гармонійного соціально-когнітивного розвитку говорить одна із найбільш відомих американських нейропсихологів Е.Дж. Айрес (Jean Ayres) у авторському підході – терапії сенсорною інтеграцією. Сенсорно-інтегративна терапія – це багатостороння та інтенсивна стимуляція перцептивних функцій дитини шляхом ігрових занять. Це терапія орієнтована на формування адаптивних відповідей на багатоканальний сенсорний досвід, враховуючи неврологічні потреби дитини [1]. Це також є одним із сучасних рекомендованих протоколами Національного інституту здоров'я Великобританії - NICE (National Institute for Health and Care Excellence) метод формування гармонійного соматогнозису [15]. У цих та інших вітчизняних і зарубіжних концепціях акцентується увага на значенні дисфункційних механізмів обробки інформації для подальшого нормативного соціально-когнітивного розвитку.

Метою актуального дослідження є аналіз закономірностей перцептивного розвитку та ймовірних його порушень, гіпотетичне конструювання значення таких порушень для подальшого патогенезу. Закономірності перцептивного розвитку при цьому ми розуміємо як найбільш типові способи появи та поєднання у цілісні конструкції особливостей та навичок сприймання в онтогенезі.

Стан дослідження. Сприймання – це складний психічний процес, який не зводиться до суми відчуттів, а включає в себе співвіднесення інформації від об'єкта сприймання із суб'єктивним попереднім досвідом, із образами-уявленнями про об'єкт, із психічними репрезентаціями. Ще з раннього дитинства немовля оволодіває організовуючими принципами, що дозволяють йому перетворювати зовнішні стимули у цілісний психічний образ – ментальну репрезентацію. Так, новонароджене немовля вже у перші дні робить спроби «відчути» світ і «зрозуміти» окремі закони його функціонування. Прикладами таких ранніх утворень, з яких розвиваються ментальні репрезентації, є наявні у немовлят здатності до впізнавання (а отже співвіднесення відчуття із найпростішими уявленнями про зовнішній світ) звуків, смаків та запахів, конструкти безперервності і субстанційності фізичного світу. Показником наявності ментальних репрезентацій є антиципація, передбачення подій та явищ за найбільш ймовірним сценарієм розвитку.

Відповідно до широко відомої та авторитетної теорії когнітивного розвитку Ж.Піаже, існують два основних шляхи появи когнітивних, а також і перцептивних, навичок: інваріантна послідовність та синхронія. Перший пояснює появу психічних здатностей у практично усіх дітей в одній і тій же послідовності, а другий – появу таких навичок трактує як одночасну, на одному етапі розвитку [Цит за 7]. Такий методологічний принцип важливий для розмежування вікових градацій при встановленні нормативів, вказує на шлях пошуку закономірностей розвитку в онтогенезі когнітивних та соціально-перцептивних навичок.

Розвиток сприйняття у більшості дослідницьких концепцій розглядається як поступове збагачення репрезентацій, або перцептивних схем (Найссер, 1981). Стверджується, що незважаючи на наявність вроджених механізмів, важливу роль відіграє практичний досвід взаємодій з навколишнім середовищем (Сергиенко Е. О., 2006; Субботський Є. В., 2010). Про те, що цілісна обробка сенсорної інформації пов'язана з дуже раннім досвідом і перш за все виражається у перцептивних схемах обличчя і тіла близьких дорослих, стверджують і останні наукові дослідницькі програми, оснащені засобами технологічного прогресу [13].

Виклад основних положень. У психічному розвитку закономірності перцепції займають основополежне значення. Починаючи із відповідності перцептивним нормативам можемо говорити про нормативність пізнавального розвитку загалом. Виокремлення та обґрунтування таких закономірностей дозволить діагностувати ознаки дизонтогенезу на ранніх етапах розвитку.

Пластичність у детермінації розвитку перцепції: від генетично заданого до інтеріоризованого. Ще наприкінці минулого століття дослідники перцептивного розвитку припускали, що виникненню перцептивних дій завжди передує період обробки реакції аналізаторів, автономного функціонування сенсорних процесів. А тому перші перцептивні образи можуть сформуватися лише в результаті включення цих сенсорних процесів у здійснення елементарних практичних дій дитини [3]. З такими твердженнями сьогодні ми можемо не погодитися, оперуючи результатами досліджень М.Х. Джонсон, який вивчав здатність диференціювати, вирізняти, а отже впізнавати, обличчя як соціальний стимул серед інших об'єктів вже у першу годину після народження [6, с.108]. Ще однією вродженою здатністю є поворот голови новонародженим на появу звуку у периферії зору, що свідчить про зміну модальності реакції-відповіді на сенсорний стимул (Muir et al, 1989; Sanford, 1983). І вирізнення соціальних стимулів, й інтеграція сенсорних стимулів різної модальності, засвідчують наявність вроджених базових перцептивних схем. Такі дослідження дітей раннього віку засвідчили наявність вузького набору вроджених або дуже ранніх інваріантів сприйняття, які є точкою відліку в становленні уявлень про предметний світ [9].

Отже, на початкових етапах провідною є природна, генотипічна детермінація взаємодії з світом. Еволюційно обумовленими вважаються вроджена схильність немовляти «обирати», зосереджувати увагу на людському обличчі, голосі, потреба в спілкуванні; знання, що світло падає зверху, від Сонця; уявлення про випуклість обличчя та контекстуальний тип пізнання [12] – все це є екологічно валідними (відповідними до вимог середовища) факторами подальшого розвитку. Немовля володіє елементарними вродженими механізмами антиципації. Вже на перших етапах сприйняття інформації необхідна здатність до вибірково ставлення та її структуризації. Існують окремі дослідження, які навіть перевіряють гіпотезу про формування перших перцептивних схем ще у внутріутробному розвитку. Maurer (1993), Lewkowicz (1992, 1994) описують чуттєвий досвід ще ненародженої дитини у смаковій, тактильній, слуховій, пропріоцептивній, локомоторній сферах сприйняття, таким чином передуючи інтеграції систем вже у постнатальному аналізі оточення. Готовність новонародженого до пізнання, до взаємодії зі світом забезпечується як філогенетичними, так і пренатальними передумовами та реалізовується за допомогою когнітивних схем (за У. Найссером). Надалі середовище конкретизує, спрямовує і модифікує ці загальні задані схеми.

Інтеграція та диференціація перцептивних моделей. Кожна перцептивна модель проходить шлях так званого «перцептивного навчання» (Д. Хебб): уточнення, конкретизації та об'єднання значущих властивостей [7]. Така здатність проявляється вже у новонароджених, і про її наявність свідчать: орієнтовна реакція, здатність до габітуації (научіння не реагувати на знайомий стимул) та дегабітуації (реакція на появу зміни у знайомому стимулі) (Berg & Berg, 1987). Перцептивні здатності немовлят до

розпізнавання та надання переваги як перших кроків наuczіння експериментатори оцінюють через поведінкові зміни: зниження серцевих скорочень, інтенсивність смоктання соски та часу фіксації погляду при певних подразниках. При чому, реакція немовляти на новизну, тобто дегабітуація, є прогностичною (рівень кореляції сягає від 0,35 до 0,4) щодо рівня інтелекту. Діти, які протягом першого року життя, є істотно більш цікавими до всього нового довкола, володіють вищими показниками IQ, що можна прослідкувати у більш пізньому віці (Colombo, 1993; McCall & Mash, 1994).

Наступним кроком у перцептивному наuczінні є поява генералізації – переносу реакції, викликаной сприйняттям одного стимулу на інші, схожі до попереднього. Прикладами дослідження генералізації перцепції є експерименти із вивчення розуміння константності величини предметів на різній відстані (Bower, 1966), оцінка реакції уникнення при різкому наближенні об'єкта (Younas, 1981), тест постійності об'єкта, названий як «Неможлива подія» (Baillargeon, 1987) тощо.

Габітуація, дегабітуація та генералізація постійні механізми удосконалення перцептивних моделей, що призводять до деталізації, уточнення та визначення найбільш ймовірних варіантів. Шлях розвитку перцептивних моделей відбувається циклічно. Спершу сенсорна інформація, що надходить від взаємодії з оточуючим світом, накладається на генетично задані моделі сприймання. Формуються перші психічні репрезентації, які містять не тільки інформацію про сам об'єкт, але і передбачення щодо найбільш ймовірного ходу подій. Передбачення, тобто антиципація, є необхідними для адаптації. Передбачення дозволяють оцінити міру важливості стимулів для виживання та пристосування, а тому регулюють свідому включеність та зосередження. Психіка активно опрацьовує тільки незнайомі об'єкти, а ті, які відповідають передбаченням – автоматизовані, малоусвідомлювані. Якщо ж із здатністю будувати передбачення щось трапиться, то всі наші відчуття будуть однаково інтенсивними та усвідомлюваними. Тоді, скажімо, відчуття від лоскоту самого себе будуть такі ж яскраві, як і від несподіваного лоскоту кимось стороннім. Тобто, при відсутності або хибності перцептивної моделі все (як довкола, так і щодо власних тіла і психіки) видається чужим, незнайомим і непередбачуваним. Перші перцептивні моделі потребують постійної перевірки та корекції передбачень. Відслідковувати помилки у передбаченнях особливо важливо, оскільки наш мозок може використовувати їх для уточнення і покращення своїх уявлень про світ та себе в ньому. Після корекції уявлень оновлена перцептивна модель містить нові передбачення. З кожним таким повтором вказаного циклу помилки в передбаченнях зменшуються. Для нас не стільки важливим є те, чи наша перцептивна модель повністю відповідає об'єктивному світу, як те, чи допомагає вона нам адаптуватись, гармонійно взаємодіяти зі світом. Прикладами такого активного втручання у сприймання наших перцептивних моделей є схильність піддаватись зоровим

ілюзіям, як ось ілюзії тіні Адельсона, тривимірній оптичній ілюзії «кімната Еймса», ілюзії контрасту Еббінгауза тощо [12].

Напрямок розвитку перцепції: від сенсомоторного до абстрактного.

Загальне спрямування подальших змін перцепції можна охарактеризувати як удосконалення операційного компоненту сприймання, що дозволяє вирішувати все більш складні перцептивні задачі, більш повно і адекватно відображати властивості зовнішнього і внутрішнього світів. На думку Шактар (Schacter, 1996), особливості нашого сприймання визначають нейрологічні зміни, розвиток. Так, після обробки інформації відбувається зміна систем або модулів і в результаті залишається перцептивний продукт – енграма. Шактер визначає енграми як «короткочасні або довготривалі зміни в мозку, які є результатом кодування досвіду» [Цит. за 8]. Нейрони мозку реєструють подію, посилюючи зв'язки між групами нейронів, що беруть участь в кодуванні цієї події. І кожна частина мозку спеціалізується на окремих видах сенсорних явищ.

Накопичення перцептивного досвіду у немовляти відбувається у напрямку *від модальних образів сприймання* (аудіальних, тактильних, візуальних тощо) *до амодальних*, які утворюються із схоплених зв'язків, співвідношень різних модальностей окремого явища (як от, часу, настрою, намірів). Амодальні інваріанти – це структури, неспецифічні для сенсорних каналів, це абстрактний рівень інформації, який може бути застосований для багатьох різновекторних явищ чи подій. Перцептивний розвиток, згідно із теорією Дж. Гібсон, характеризується поступовою появою та ускладненням все більшої кількості амодальних перцептивних моделей [4].

І саме сенсомоторні моделі, паттерни є найбільш дослідженими. Прикладом таких наукових досягнень є встановлення перцептивних нормативів для раннього онтогенезу: сенсомоторних моделей сприймання на першому році життя та моделі психічного, що дозволяє оцінювати соціальні стимули у їх багаторівневості, починаючи з четвертого року життя. Так, у нормі, вже з 9 місяців, дитина демонструє здатність до ідентифікації предмета на основі його форми при зміні інших параметрів, таких, як колір, розмір і т.д. (Ruff, 1978). До 12 місяців форма об'єкта починає сприйматися як інтегративне ціле окремих елементів контуру: дитина впізнає об'єкт при скануванні його контуру точковим променем світла (Rose, 1988). Це означає, що до кінця першого року життя дитина отримує можливість до ментального об'єднання, «склеювання» фрагментів зображення в єдине ціле, чим досягається сформованість цілісності і константності сприйняття.

При нормативному розвитку формування кросмодального переносу починається вже на другому півріччі життя. У віці 8 місяців дитина демонструє зорове впізнавання предмета, яке вона перед цим мацала рукою [11]. Разом з тим, остаточне становлення цієї функції займає більшу частину раннього і дошкільного періоду розвитку і залежить від сенсорного досвіду дитини. Першорядне значення відводиться поступовому збагаченню образу об'єкта за механізмом сенсорних корекцій [5]. Тобто важливим фактором

для розвитку предметного сприйняття є можливість одночасного розглядання і обмацування об'єктів. Було помічено, що аномальний характер дослідницької предметної активності є одним із найбільш ранніх предикторів розвитку аутистичного синдрому [16].

Уявлення про власний та чужий психічний світ є значно пізнішими онтогенетичними утвореннями. Емоції, думки, бажання, інтереси, наміри – це абстрактні для дитячого розуміння сутності, які не можна обмацати, чи навіть візуально поспостерігати. А тому уявлення про них важко піддаються антиципації, систематизації та корекції, потребують більше часу для формування паттернів поведінки чи перцептивних моделей.

Перші спроби співвідносити фізичні прояви (наприклад, міміку) та внутрішні психічні переживання з'являються наприкінці першого року життя. Ідентифікація дитиною на обличчі рідних емоції страху через впізнання переляку у очах розвивається у немовляти у віці 7 місяців [14]. Здатність відслідковувати погляд, що є важливою передумовою для побудови поля спільної уваги, з'являється з 10-місячного віку. Відсутність такої здатності часто спостерігається у дітей з розладами спектру аутизму (ASD) [18]. Здатність ідентифікувати стать за голосом з'являється десь у 9-місячному віці, при чому ця здатність з'являється спершу щодо жіночих голосів, а пізніше – чоловічих [19]. Про те, навіть діти до 3-х років ще не розуміють, що оточуючі можуть помилятися, або ж свідомо свідчити неправдиво [10].

Звідси виводимо і ще одну закономірність: перцептивні образи виникають як *дискретні системи операцій*, а вже згодом відбувається розчленування на елементи, деталізуються зв'язки між ними, перевіряється ефективність таких побудов у предметній та ментальній діяльності. Чим далі у онтогенетичному розвитку дитина відходить від вроджених елементарних перцептивних схем, тим вагомішим стає досвід самої дитини у перцептивному моделюванні. І тим *складнішим стає жорстке розмежування вікових градацій*, що відповідали б нормативам перцептивного розвитку. Ці вікові градації великою мірою визначаються особливостями нейрологічного розвитку, предметного та соціального оточення дитини, наявності та характеру науління, перш за все сенсорного.

Отже, визначення закономірностей перцептивного розвитку має не тільки теоретичне, але і першочергово практичне значення, оскільки дає можливість намітити нормативні механізми особливостей сприймання. Перспективним у цьому напрямку видається дослідження дидактичних шляхів гармонізації стимулюючого середовища задля максимального використання можливостей. Для більш обґрунтованих висновків щодо механізмів, принципів та нормативів перцептивного розвитку необхідні подальші теоретико-методичні дослідження як групи норми, так і групи соціально-когнітивного патогенезу. Потребують також дискусійного обговорення у науковій спільноті закономірності перцептивного розвитку як теоретичного конструкту, конкретизація їх інтерпретацій.

1. Айрес Э. Дж. Ребёнок и сенсорная интеграция. – М. : Теревинф, 2009. – 272 с. [пер. с англ. Юлии Даре] ISBN 978-5-901599-90-7
2. Бернштейн Н. А. О ловкости и ее развитии. – М. : Физкультура и спорт, 1991. – 288 с.
3. Венгер А. Л. Восприятие и обучение (дошкольный возраст). – М. : Просвещение, 1969. – 365 с.
4. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию. – М. : Прогресс, 1988.
5. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: В 2-х т. М., 1986.
6. Копець Л. Класичні експерименти в психології : навч. посібник / Л. Копець. – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. - 283 с. - ISBN 978-966-518-513-0 : 72.00 р.
7. Миллер С. Психология развития: методы исследования / СПб. : Питер, Серия «Мастера психологии», 2002. — 464 с.
8. Найссер У. Познание и реальность. – М. : Прогресс, 1981. – 232 с.
9. Сергиенко Е. А. Раннее когнитивное развитие: новый взгляд. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2006.
10. Субботский Е. В. Генезис личности: теория и эксперимент / Е.В. Субботский . – М. : Смысл, 2010. – 407 с. – (Фундаментальная психология) ISBN 978-5-89357-273-5 : 424.15 .
11. Фарбер Д. А. Формирование системы зрительного восприятия в онтогенезе / Д. А. Фарбер, Т. Г. Бетелева // Физиология человека, 2005, т.31, № 5, С. 26-36.
12. Фрум К. Мозг и душа. Как нервная деятельность формирует наш внутренний мир (Making up the Mind: How the Brain Creates our Mental World) / Переводчик: П. Петров. — Corpus, 2012. — 336 с. — ISBN 978-5-271-28988-0.
13. Heck A, Hock A, White H, Jubran R, Bhatt R. S. The development of attention to dynamic facial emotions. J Exp Child Psychol. 2016 Jul;147:100-10. doi: 10.1016/j.jecp.2016.03.005. Epub 2016 Apr 8. PubMed PMID: 27064842.
14. Grossmann, T., & Jessen, S. When in infancy does the 'fear bias' develop? / Journal of Experimental Child Psychology. 2016 Jun P.17:1-9.
15. NICE quality standard // <https://www.nice.org.uk/guidance/qs51/resources>
16. Ozonoff, S., Young, G. S., Goldring, S., Greiss-Hess, L., Herrera, A. M., Steele, J., et al. Gross motor development, movement abnormalities, and early identification of autism. Journal of Autism and Developmental Disorders, - 2008, 38, P. 644–656.
17. Schacter, D.L., Verfaellie, M., & Pradere, D. (1996). The neuropsychology of memory illusions: False recall and recognition in amnesic patients // Journal of Memory and Language, 35, P. 319-334.
18. Thorup E. Nystrom P. Gredeback G. Bolte S. Falck-Ytter T. Altered gaze following during live interaction in infants at risk for autism: an eye tracking study // MOLECULAR AUTISM. - № 26. – 2016
19. Boisferon A H., Dupierrix E., Quinn P C., Laevenbruck H., Lewkowicz DJ., Lee K., Pascalis O. Perception of Multisensory Gender Coherence in 6-and 9-Month-Old Infants // INFANCY. - № 20. – 2015

REFERENCES

1. Ayres, J. (2009). Rebenok i sensornaya integraciya [Child and sensory integration]. Moscow: Terevinf (rus).
2. Bernshteyn, N. A. (1991). O lovkosti i yeyo razvitiia [Of dexterity and its development]. Moscow: Fizkultura i sport (rus).
3. Venger, A. L. (1969). Vospriyatie i obuchenie (doshkolniy vizrast) [Perception and training (preschool age)]. Moscow: Prosveschenie (rus).
4. Gibson, J (1988). Ekologicheskii podhod k zritel'nomu vospriyatii [Ecological approach to visual perception]. Moscow: Progress (rus).

5. Zaporozhec, A. B. (1986). Izbrannye psihologicheskie trudy: v 2-h t. [Selected psychological works: In 2 t.]. Moscow (rus).
6. Kopec', L. (2010). Klasychni eksperymety v psihologii: navch. posibnyk [Classic experiments in psychology: textbook]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyivo-Mogylyans'ka academia" (ukr).
7. Miller, S. (2002). Psihologiya razvitiya: metody issledovaniya [Development psychology: research methods]. Saint Petersburg : Piter (rus).
8. Nayser, U. (1981). Poznanie i real'nost' [Cognition and reality]. Moscow: Progress (rus).
9. Sergienko E.A. (2006) Rannee kognitivnoe razvitie : noviy vzgliad [Early cognitive development: a new perspective]. Moscow: "Institut psihologii RAN" (rus).
10. Subbotkiy, E. B. (2010). Genezis lichnosti: teoriya i experiment [The genesis of personality: theory and experiment]. Moscow: Smysl (rus).
11. Farber, D. A. (2005). Formirovanie sistemy zritel'nogo vospriyatiya v ontogenezi [Formation of the visual system in ontogenesis]. *Fiziologiya cheloveka* [Physiology human], 5 (31), 26-36 (rus).
12. Frith, Ch. (2012). Mozg I dusha. Kak nervnaya deyatel'nost' formiruet nash vnutrenniy mir [Making up the Mind: How the Brain Creates our Mental World]. Moscow: CORPUS (rus)
13. Heck, A., Hock, A., White, H., Jubran, R., Bhatt, R. S. (2016) The development of attention to dynamic facial emotions. *J Exp Child Psychol*.
14. Grossmann, T., Jessen, S. (2016). When in infancy does the 'fear bias' develop? *Journal of Experimental Child Psychology*.
15. NICE quality standard [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://www.nice.org.uk/guidance/qs51/resources>
16. Ozonoff, S., Young, G. S., Goldring, S., Greiss-Hess, L., Herrera, A. M., Steele, J. et al. (2008). Gross motor development, movement abnormalities, and early identification of autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 644–656.
17. Schacter, D. L., Verfaellie, M., Pradere, D. (1996). The neuropsychology of memory illusions: False recall and recognition in amnesic patients. *Journal of Memory and Language*, 35, 319-334.
18. Thorup, E., Nystrom, P., Gredeback, G., Bolte, S., Falck-Ytter, T. (2016). Altered gaze following during live interaction in infants at risk for autism: an eye tracking study . *MOLECULAR AUTISM*, V. 26
19. Boisferon, A. H., Dupierrix, E., Quinn, P. C., Laevenbruck, H., Lewkowicz, D. J., Lee, K., Pascalis O. (2015). Perception of Multisensory Gender Coherence in 6-and 9-Month-Old Infants. *INFANCY*, V. 20.

Nadiia Kogutiak

REGULARITIES PERCEPTUAL DEVELOPMENT IN EARLY ONTOGENESIS: AT THE NORMS

Perceptual development at an early ontogenesis follows certain regularities, deviation from which leads to mental pathogenesis. The ability to synthesize sensory information and in domestic and foreign psychology recognizes the leading factor in cognitive and social-perceptual abilities. Theoretical and deductive method identifies key patterns of perceptual models. In particular: flexibility in the determination of perception given from genetically specified to internalization; integration and differentiation of perceptual patterns during perceptual learning; development of sensorimotor perception to abstract models; from discrete to the consistency and integrity of perceptual representations. Substantiated practical value specification standard indicators of perceptual patterns in early ontogeny. Identify promising areas of development of the specified scientific and practical problems.

Keywords: *perceptive development, mental representation, perception modality, habituation, dehabituation, generalization.*